

מרבם יהושע

בן אריה (ליאופולד) ויהודית (לפנים בעלי-תעשייה בדרום-גרמניה ואחר-כך ממתישבי שבי-ציון). נולד ב-14.6.1921 בשטוטגרט אשר בגרמניה. גמר בית-ספר תיכוני יהודי בפרנקפורט ע"ג מיין עוד בתקופת הדיכוי הנאצי, וגאותו הלאומית נתנה לו כוח להישאר איתן בדוחו. עלה לארץ באביב 1939. למד שנתים במקוה-ישראל והתגייס עם כל המחזור לצבא הבריטי. שירת בפלוגה יהודית של תותחני-מגן בארץ,

בקפריסין, במצרים, ואחר-כך עבר עם הבריגדה העברית דרך קרבות איטליה עד לארצות השפלה בדרגת רס"ג וזמן-מה בשירות חקירת פושעי-המלחמה (בתפקיד זה היתה לו התנגשות קשה עם קצין בריטי בן דת משה, שרצה להטותו לדרך הסלחנות הבריטית כלפי אויבי האנושות). היה מראשוני החיילים מארץ-ישראל שנפגשו עם שארית הפליטה ועמד על טיבה לכל סוגיה ועל כל האורות המעטים והצללים הרבים אשר בה. מתוך אהבת-ישראל עמוקה לא אמר נואש. "הנאצים הראו לנו כיצד הופכים בני-אדם לחיות רעות — מדוע לא ננסה אנחנו להפכם שוב לבני-אדם?" — כתב במאמרו "אם אשכחך, גולה..." ב"הד הסוללה" (בלגיה, אפריל 1946).

אחרי שחרורו החל ללמוד באוניברסיטת ירושלים חקלאות ומדעי-הטבע. בדצמבר 1947 התייצב עם חבריו הסטודנטים לשירות העם, נשלח עמם לגוש עציון, רצה לשרת כטוראי פשוט אך נתבקש לפקד על כיתה. גילה הרבה אומץ, שיקול-דעת וסגולות נעלות של אדם וחייל. באחרונה שירת כמפקד משלט בית-זכריה, החזיק מעמד עם כיתתו בתנאי-קרוב קשים, הדף את ההתקפה הגדולה במעטים נגד רבים, ובקרוב זה נפל ביום ג' בשבת תש"ח (14.1.1948). נקבר בשבי-ציון. השאיר אחריו מכתבים רבים מתקופת שירותו בחי"ל ובהם משתקפת אישיותו ההוגה ומעמיקה, דרכי מחשבתו והשקפות-עולמו הנעלות.

א.

ברדה, 8.12.45

מרליס היקרה שלי!

אגב, אתם יודעים שהכרתי פנים אל פנים את חנה סגס האמתית? אמנם ידיעה לגמרי שטחית אבל בכל אופן הכרתיה מיד לפי תמונתה. אילו עניינו אותי בחורות בימי שהותי במקוה, כמו, למשל, היום, בודאי שהייתי מתקרב אליה יותר, כי היא היתה במחזור המקביל בנהלל; וכידוע, היו יחסים הדדיים בין שני בתי-ספר החקלאים האלה: פעם באו המקוואים לנהלל ופעם באו הנהללים למקוה. רק כעת אני מבין איזה אדם היתה, לאחר שקראתי את חלקי-יומנה ואת נסיונות-הפיוט שלה, המופיעים כעת בעתונות. חבל, חבל מאוד שכה צעירה נפלה! אמנם את דעתו של א' פישמן ב"דבר", שוהו "פשע ומעשה בלתי אחראי לשלוח בני-אדם כה מוכשרים וצעירים בשליחויות מסוכנות כאלה" אני רואה כפספוס-יישישיים מובהקים; אין ספק, כי איש גם לא היה מצליח לעצור בעד בחורה זאת מהחלטתה להגיע לאירופה בכל התנאים וככל המסיבות — לחבריה ולאמה.

ג.

המר, 14.6.46

...לא היה בכוונתי לכתוב לכם הרבה על עבודתי פה, אבל אתמול קרה דבר שמכריח אותי לחזור בי מהחלטתי. זה הוא אחד המקרים המשונים בחיים. היה עלי לעבד ערימת מיסמכים של אסורים, מסודרים לפי האלף-בית. אני עובד בערימה זו מאז בואי לכאן. והנה אתמול הגעתי לאות "ר". השם הראשון שראיתי (אתם כבר ניחשתם בוודאי) היה "ד"ר ב' רנג". עברתי על הניירות ומצאתי את מה שהיפשתי: את השם ל' מרכס. בדבריימי רשם רנג את שמות כל ידידי האנטי-נאציים והיהודים וביניהם, במקום נכבד, את השם של "הסוהר" ל' מרכס מרנסטאדט, כעת בארץ-ישראל, אשר מכתב-הפרידה שלו שמור עוד בביתו. מובן, שהזמנתי אותו מיד. לפני זה עברתי על דבריימי המגוונים, שכתב בומן המאסר שלו. התמונה שנצטיירה בדמיוני היתה של אדם הגון, אבל חלש-חלש עד למאוד, שמרוב פחד פן לא ימצא חן בעיני האדונים השולטים שקע תמיד יותר עמוק ברפש של הנאצים. הענין התחיל עם פיטוריו, בשנת 1933, בגלל אי נאמנות פוליטית. בהשפעת ידידים חזר למשרתו לאחר כמה חדשים. הוא, אגב, צריך היה לעשות משהו כדי להראות את חזרתו בתשובה. הוא בחר בקל ביותר בזמנו והצטרף ל"סטאלהלם". אחר כך עבר כל הסטאלהלם ל" S. A. מספר אנשים הגונים סירבו אז להצטרף, אבל הוא לא העז לסרב. דרשו ממנו להיכנס למפלגה. הוא לא העז שוב להגיד לאו, וכך נמשך הדבר. תמיד פחד להגיד לא! הוא נעשה מנהל תא וגוש במפלגה. אחר כך, כשהיה ספרן בספריית בילהפלד כתב כתבות על חיי התרבות בשביל ה". והתחיל לכהן בכל מיני פעולות תרבותיות של המפלגה. ותמיד היתה הסבה: "לא יכולתי לסרב. ואילו עבר התפקיד לנאצי מובהק, היה יכול לגרום נזק הרבה!" והוא נתכוון למנוע הרבה מן הרע על ידי זה שלקח את התפקיד. אבל, ברור, שלא עשה הרבה בשטח זה. כי הוא היה פחדן מדי ולא רצה לסכן את עצמו. זמן מה היה באוויריה, חזר והיה צריך לקבל תפקידים חדשים. והיה לחבר של ה" D. ככתב קבוע של שירות זה. אם כי רק "בשאלות תרבותיות" (השם המלא של ה" S. D. הוא שירות הבטחון של מנהיג הרייך (S. S.).

* ידיר אביו של יהושע מימי נעוריו.

אני בן לרוחך יפה יפה: מוסר-הכליות על כי אין את נוקפת באצבע בכל בעיותי הכבירות של העולם וכן הפחד הקל שבלבך פן תתלכלכי בשטחיות האמריקנית וכיוצא באלה. לגבי דידי יש בכך כדי להוכיח, כי יש מטרה וטעם בחיים באשר הם לכל המרגישים בקרבם את הדחיפה לספק את הטעם הזה, לעשות משהו מועיל בחייהם. צדקת גם צדקת: אין הבעייה היהודית היחידה בעולם. ישנן בעיות בוערות בכל אתר ואתר הדורשות מסירות מאת כל מי שעיניים נבונות לו בקדקדו לראותן. אבל לגבינו אין בבעייה היהודית, לצערנו, דחיפה פילנטרופית לפעולה: זוהי שאלת-קיום, שאלה של חיים ומוות.

אילו ראית את אירופה כיום, ואת שארית הפליטה של היהודים: אילו שמעת סיפורים ממקור ראשון על אושוויץ, בלזן, בוכנוולד, דאכאו, — כי אז ייתכן שגם את היית שמה את המאבק היהודי בראש כל דרישות-התקופה. אינני שובניסט (נדמה לי, כי מעצם ברייתי אינני מסוגל ליהפך לשכזה!) אבל אינני רואה דרך אחרת. עלינו להעמיד את דרישותינו ותביעותינו בראש וראשונה ואין אנו יכולים לקבל פשרות, אף אם נדע שהצד השני גם הוא צודק. זהו דבר קשה בייחוד למי שראה את השאלה הלאומית כמעט כנחלת-העבר ולמי שחשב שהמאבק היחידי העומד לפנינו הוא מאבק המעמדות בעולם, אשר לבסוף יביא לנו את הריפובליקה העולמית או משהו הדומה לה — ואז הכל יהיה טוב ויפה. אידיאל זה כיום נראה רחוק מכפי שהיה באיור יום מן הימים במשך עשרים השנים האחרונות.

לי נראה היום, כי עם כל מה שהיטלר מת ואיננו, בכל זאת הרי נחל נצחון. הוא הצליח בוריעת עקרוני-אמונתו על פני העולב כולו. ובאמרי "עקרונים" אינני מתכוון ליסודות של תורת-הגזע או הדומה להם, אבל לפגניות המיוחדת לו, לפולחן-האון. האון הוא העיקר בכל מקום כיום. לדעתי אין אף אחת משלוש המעצמות יכולה לתבוע מעמד מוסרי נעלה בנידון זה יותר משתי חברותיה. לפני המלחמה היו עוד כמה קולות-מחאה שהושמעו, כשהיטלר הכריז על און-האורז. כיום הכל מקבלים את הדבר כמוסכם, כי בעל-הכוח הוא הצודק. כיום ליום הולך ונעשה העולם פחות אנושי. ואולי נראים הדברים כן בעיני מי שנמצא במצב שאין לקנא בו, הרואה בעיקר את הנתעב והבווי בחיים.

ב.

ברדה, 29.12.45

...לאחר החדשות המשמחות שבאו אתמול מנהריה באות היום פחות משמחות ושוב אנו שואלים את עצמנו: לאן מוביל הדבר? האווירה אצלנו כמובן מאוד מאוד מתוחה, אבל אנחנו כל כך רחוקים ואיננו יכולים לעשות הרבה. (האם אין מישהו צוחק לי?!) הידיעות של רויטר על עליית חלוצי "חנה סגס" לחוף עשו בכל מקום רושם רב. רוב עתוני-היום האנגליים הביאו את ההודעה בעמוד הראשון מלווה בתיאור מפורט מפי עדי-ראייה!

חקרתי אותו. הוא לא חשד בדברי, למרות הדמיון המשפחתי. שאלתי אותו תחילה כמה דברים כלליים והרושם שקיבלתי מ„דברי הימים“ שלו התחזק עוד יותר והתאמת: בן אדם הגון ובעל רצון טוב שבאפיו אמנם מהווה הפחד את העיקר. הוא ענה ברצון על כל השאלות, אפילו כשהיה צריך להשפיל את עצמו, אבל הוא לא החמיץ לנצל כל הזדמנות להדגיש כל דבר שהיה יכול לדבר לזכותו. לבסוף שאלתי אותו על הרפרנצים המובאים, ולמשל על אותו ל' מרכס, באם ידוע לו משהו על גורלו וגורל משפחתו. כאן התחיל לבכות. אבל הוא עוד לא הכיר אותי. אמרתי לו מי אני, ואז בכה יותר. מראהו טוב למדי, לא רזה ביותר ושוף כולו. האסירים פה שוכבים כל היום ומשתופים בשמש. לצערי אין משתמשים בכוחות העבודה האלה למרות מה שמצב התנונה הקריטי דורש זאת; לא היה מוזק להם אילו עדרו תפוחי-אדמה עשר-שתיים עשרה שעות בכל יום. לרוב תושבי המחנה היתה זו תעסוקה נוחה יותר מדי, בהתחשב עם עבודת הפרך הגרועה פי כמה שהם העבירו בה אחרים לפני פחות משנה, בזמן שלעצמם עוד היה הכל. שמעתי על מחנה אשר בו יושבים ארבעת אלפים איש, שהוא מלא ללא נשוא; בתוך אותו המחנה היו עוד באביב של שנת 1945 שלושים אלף שובי-מלחמה! „אמנם אלה היו רק רוסים, פולנים ויוגוסלבים. חוץ מזה היו רבים שבאו לשם חולים וללא תועלת!“ אבל זה רק דרך-אגב.

נחזור לברנהרד רנג. חייב אני לאמור שאני בו לאיש הזה ממש, למרות מה שהוא „בחור טוב“. בזמן כווננו אסור לו לאדם להיות סמרטוט כזה, אף אם יש לדאוג לאשה ולילדים. ואין גם צורך בכך, כי הרבה מצאו את הדרך להישאר ישרים. אנשים כרנג הם בעיני כשותפים באשמה על המעשים, שאחרים עשו בשמם. כי הם ידעו מה שקרה וידעו שהמעשים הם רעים ופליליים, ולמרות זאת לא עשו כלום כדי למנוע את המעשים האלה. להיפך, הם לא רק שתקו; הם מסרו את עצמם ושימשו כלים לאלה שכוונותיהם הפליליות היו ידועות להם מזמן! כל זה לא אמרתי לו, אף כי היה לי חשק לזה. זה היה יותר מדי בשבילו. אולי הוא הכיר בכך בעצמו. תשעת החדשים שהוא בילה עד עכשיו במאסר בוודאי לא הזיקו לו! כעונש אי אפשר לחשוב אותם בכלל. אני כבר נוכחתי שזמן זה נתן לאנשים חושבים את ההזדמנות הראשונה לתת לעצמם דין-וחשבון על חייהם בעשר השנים האחרונות ולגבי אנשים רגילים, — ורנג הוא בלי ספק אדם כזה! — יכול הדבר להיפך לעונש חמור פי כמה מאשר הגבלת החופש באופן מיני.

עם כל מה שיש פה תופעות בלתי משמחות יותר מאשר משמחות, טוב שבאתי הנה. לומדים להכיר כל כך הרבה אנשים פה, שומעים כל כך הרבה מה שנעשה מאחורי הקלעים של השלטון הנאצי, ויש לפעמים הזדמנות אפילו לברר נקודה זאת או אחרת שהיתה בלתי ברורה עד כה!

משורר יכול היה לאסוף פה חומר לעשרה רומנים היסטוריים אקטואליים. אמנם אינני כזה, אבל מה שצברתי בזמן הקצר הזה בהכרת-אדם ובסיון-חיים אינני יכול עוד להעריך כראוי!...

ד.

ירושלים, 30.11.47

מרליס חביבה!

סמופק אני מאוד אם יהיה סיפק בידי לגמור את המכתב היום. אבל אשתדל לפחות לספר לך, עד כמה שאוכל, מקורות-היום בירושלים. דוקא מפני שאת כה רחוקה, מן הדין הוא שתהיי הראשונה

לקבל דין-וחשבון ראשון מן הנעשה פה. — את בוודאי יודעת, כי מטבעי אין אני נתפש להתפרצויות-רגש ומעטים הם הדברים השנואים עלי ואשר אני ירא יותר מהמון נרגש. אבל היום שאני אני עצמי כמעט שהייתי שיכור במשך שעות אחדות הבוקר, שיכור ולא מיין. באמת קשה לתאר וייתכן כי עוד קשה מזה להבין דבר מרחוק. אמש ישבתי עד שתיים אחרי חצות כדי לשמוע את הויכוח הסודי ואת ההצבעה שהועברו מפלושינג מידוס. כידוע לך היה הדבר דרמטי מאוד ורברושם. אחרי ההחלטה לטובת החלוקה, שלא באה כהפתעה, באו הצהרותיהם הגלויות של הערבים ואחריהן נאומי-הסיום המזהירים, והרושם על המאזינים היה, כי נושאי-הדברים — אוסטין וארני — דיברו הפעם את דבריהם בכל לבם. ככלות הכל שכבתי לישון, אבל הרבה לא שכבתי. כי לפתע היתה ירושלים הרדומה. ביום מכל הימים ניטשים הרחובות באחת-עשרה, ואחרי חצות אין כמעט רעש אחר מלבד משמרות משוריינים העוברים ומשוטטים ברחובות הדוממים. אך אמש שוננו פני הדברים. בשתיים לפנות בוקר התחיל הכל לחיות. עד שלוש נהרו אלפי אנשים לבניני הסוכנות בשירה ובצעקה ובריקוד. בחצרה-הסוכנות נראו אנשים שיצאו את בתיהם בעודם פניג'מות והצטרפו להוֹףֵה הסואנת.

בצאתי הבוקר ראיתי לראשונה משוריין של המשטרה וילדים תימנים על פני כולו, ודגל יהודי מתנוסס בראש תורן-האנטנה; המשוריין עבר ברחוב לאטו כשלושת השוטרים הבריטים ישבו בפנים מאין יכולת לעשות דבר. חיוך מעושה רבץ על פניהם כשהם המשיכו במילוי-תפקידם, בה בשעה ש„כלפי חוץ“ הכריוו הנוסעים הקטנים סיסמאות על עלייה חפשית ומדינה יהודית. עד כה הייתי רגיל לראות מכוניות אלו מתרוצצות ברחובות, כשצער גס-רוח יושב במגדל-הירייה ואצבעו נתונה על הדק מכונית-היריה ומפזר על ידי כך כל התקהלות חשודה או דומה לה או אסר אנשים כך, סתם, באקראי. לפני זמן לא רב זכיתי גם אני לנסיעה חפשית באחת המכוניות הללו. ואילו היום הן עוברות ברחובות עם תריסרי נוסעים בלתי-קרואים ולמעלה מתנוסס דגל כחול-לבן!

איש לא יצא לעבודתו היום. כל מי שפגשת קרן בבת-שחוקו. עם כל פגישת של כמה אנשים התחילו מיד לעשות משהו. הקשישים היו סרים לצינת-הקפה הסמוך ושותים בצוותא לכבוד-היום; צעירים יותר — וְלָא ילדים בלבד — יצאו בריקוד בלב-הרחוב ודי היה רק בגידוי הקל ביותר, ויש גם ללא גורם ישרי. אני עליתי לאוניברסיטה, אבל, מובן מאליו, כי איש לא אמר לעסוק במשהו רציני ביום זה. קראנו לטכסי וחזרנו העירה — כתריסר במכונית המיועדת לחמשה נוסעים! איש לא נתן לבו לחוקי-התעבורה והנהג לא העלה כלל על דעתו שיש לדרוש דמי-נסיעה. נסענו כך שעה ארוכה לאורך הרחובות הראשיים ועל פני העיר כולה — שרנו וצעקנו עד כי נצמד גרוננו. היפה בבחורות ירבה על כיפת-המוטור שבחזית-המכונית, כמין ציפוי גדול, והשאר ניתלו בדלתות ויש שעמדו על הכבש. כולנו היינו כמטורפים, וידענו זאת, אבל איש לא שם לב!

נדמה לי, כי רבים ידעו כמוני שאין סיבה אמיתית להתפרצות גיל זו. על פני המפה לא היו פניה של המדינה היהודית מבטיחים רבות. ומלבד זה, עצם המבחן היה עוד לפנינו, הצרה עמדה עוד להתחיל. למעטים מאלה שחשבו בכלל על דברים אלה היו השליות בקשר לכך. אבל מחשבות אלו שבלב לא הפרו את הרגשות הפנימיים — רגש הרווחה, רגש השמחה האמיתית שעברה לפתע על פני העיר כולה, וייתכן, כי לא המחשבה על העתיד המשופר כי אם על הימים הקשים שעברו היא היא שגרמה להתפרצות-הגיל שתעבור על גדותיה.

זה חדשים שהחיים בארץ היו מתוחים מאוד; הכל ידעו — או לפחות הרגישו — כי אנו חיים בתקופת-מעבר. פני הדברים ישתנו מחר, אין הם יכולים להימשך כפי שנמשכו, והכל קיוו, כמובן, כי החיים ישופרו ואף יקלו. וזו היתה הפעם הראשונה שניתן אות לשינוי פני-הדברים, הרגש המאופק פרץ — היה חייב לפרוץ חוצה בסערה, ואמנם הוא פרץ, אבל בצורה שהעלתה על לבי את המחשבה, כי אכן, היהודים — ואפילו יהודי-ארץ — הם עם תרבותי אחרי ככלות הכל. לא היתה הלילות, לא היתה שכרות מעליבה — אף כי, אין ספק, שלא מעט -משקה" נשפך! — וכמעט שלא זיה כל צליל צורם ביום הג פתאומי זה!

9.12

זה היה לפני עשרה ימים. ואת יודעת מה שאירע בינתיים. אני ציפיתי לכך, פחות או יותר, וכן ציפה לכך הרוב, אף כי הכל נהגו במשך כמה שעות כאילו בא-בא המשיח! העניין התחיל בשביתת-הערבים ביום ג' ואין עוד לראות את קצה. רציתי לגמור את מכתבי זה מכבר, אבל לא היתה לי אפשרות לכך. עסוק הייתי במשך חמשה ימים — יומם ולילה. — — — פה, בירושלים, היו הסטודנטים הראשונים לגיוס לתפקידי-הבטחון, ומביניהם היתה הדרישה בעיקר לאלה שכבר שירתו בצבא. והנה חזרתי שוב לעבודתי הראשונה; עד מתי רק אלוהים יודע, וייתכן שגם הוא לא! לפני כמה ימים נתגלגלה לידי ידיעת ה"יוניטד פרס" בה תואר מראה שאני הייתי עד לו. שם

קראו לכך קרב מתוכנן — פצועים לאורך כל הרחובות, עיי-מפולת עשנים, צריחות, יריות, כידונים וכיוצא באלה. כולנו צחקנו צחוק רב בקראנו זאת, אבל האמריקנים שבתוכנו כעסו כעס רב ובצדק. אתם שם קוראים סיפורי-בדים אלה ומקבלים את הדברים כהווייתם. אבל הם פחות או יותר בדויים, כדי לסחוט את המכסימום של ידיעות מתוך מקרים קלי-ערך באופן יחסי. כנראה שלעתונאים אלה לא איכפת להשך זבוב בודד לעדת פילים דוהרים במנוסת-מבוכה, כדי שהדברים יתאימו לתכניתם.

כמובן, שאנשים גורים ונדקרים יום-יום בגבולות היהודים-הערבים; אבל אין התקוממות מתוכננת — לפחות עד כה אין להרגיש בכך. ברוב המקרים שנמסרו עד כה היו אלה המונים נרגשים רוגמים באבנים או מנסים — וברוב המקרים גם מצליחים — לשדוד את החנויות והמחסנים. הצרה האמיתית איננה נתונה במתחולל עתה, אבל במה שעלול להתחולל, וזה מחייבנו לעמוד על המשמר רוב הימים וכמעט כל הלילות, עצם העובדה שהמשטרה איננה מחמיצה כל הזדמנות לאסור יהודים מזויינים ולהחרים את נשקם איננה מקילה על העבודה. אבל כל אחד פה בטוח, כי אנו נצא מן הענין איך שהוא, אף אם הם לא יתנו לנו הזדמנות מרובה לכך.

עוד רבות חפצתי למסור לך, מרליס, אבל עלי "להיות בעבודה" בעוד זמן מה ואני רוצה שהמכתב יצא היום. — — —

שלך באהבה,